

Babanina A.S.

Zaporizhzhya National University

LINGUISTIC COMPREHENSION OF THE SPEECH GENRE OF THE ORTHODOX SERMON: APPROACHES, ISSUES, TRENDS

Summary

The latest approaches towards the studies of the Orthodox sermon in its linguistic aspect are being looked into in this article. The most recent scientific studies on the matter have been reviewed. The findings of this analysis have been summarised and classified. On the basis of generalization and systematization of the analysed material, the conclusions about the specifics of the speech genre of the Orthodox sermon have been drawn. Its core genre and communicative features have been presented. Promising areas for further research Orthodox sermon as a linguistic realities have been detected.

Keywords: sermon, speech genre, communicative organization, the speaker, interlocutor, stylistics, means of speech expression.

УДК 821.112.2(436):477

УКРАЇНА У ТВОРЧОСТІ РІЛЬКЕ

Білоусов М.С., Лебеденко С.О.

Полтавський юридичний інститут
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Овсяник Л.М.

Полтавська гімназія «Здоров'я» № 14

У статті досліджено вплив подорожей Україною на австрійського письменника Райнера Рільке. Для цього проаналізовані твори поета, написані ним після відвідин України та зокрема Полтави. Зроблена спроба узагальнити враження Рільке, визначити ідейно-художній зміст віршів цього періоду та з'ясувати місце творів української тематики у творчій спадщині митця. Крім поезій мова йде і про оповідання зі збірки «Казки про лютого Бога» – «Пісня про Правду» та «Як Тимофій співав, умираючи». Стаття має на меті відкрити сучасним читачам цікаву сторінку життя відомого австрійського письменника та довести вплив української культури, побуту на формування світогляду справжнього майстра слова.

Ключові слова: міжлітературні зв'язки, Україна, Полтавська битва, кобзар, фольклор, пісня, гармонія.

Постановка проблеми. Споконвіку Україна приваблювала митців своєю красою, працелюбними людьми, мелодійністю мови, народною піснею. Не залишився осторонь і австрійський письменник Райнер Марія Рільке, для якого Україна стала близькою і залишила глибокий слід у житті.

За своє життя Рільке багато подорожував. Він був у Чехії, Франції, Італії, Данії, Німеччині, Швеції, Бельгії, Єгипті, Іспанії, Північній Африці. Поет вбирав поетичний досвід культур різних народів, багатьох митців, щоб створити свій власний неповторний світ [16, с. 91]. Не кожна країна мала на письменника великий вплив, але Росія та Україна для Р. Рільке значили багато. Саме сюди він приїздив двічі у 1899 та 1900 роках. Тому актуальним є дослідити подорожі Рільке Росією та Україною, прослідити вплив цих подорожей на його творчість.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні теоретичні обґрунтування проблеми виконано на основі досліджень Н. Марченко [7], Д. Наливайка [8, 9], О. Ніколенко [10], Є. Пеленського [11] та інших науковців; у роботі було використано Інтернет-ресурси, літературознавчий словник, підручники та хрестоматії зі світової літератури, краєзнавчі матеріали.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. У проекті концепції шкільної літературної освіти говориться, що література у школі покликана сформулювати особистість, котра «любить і пишається здобутками рідної культури, але разом з тим шанує й опановує надбання інших народів,

усвідомлює власну національну ідентичність і водночас приналежність до цивілізованого світу, має активну громадянську позицію, відчуває потребу жити й працювати задля України» [12]. На наш погляд, дослідження подорожей Р. Рільке Україною важливе для розуміння глибоких змін у світогляді поета, оскільки вони вплинули на всю подальшу його творчість.

Мета статті. Метою нашого дослідження є аналіз того, як подорож Україною вплинула на творчість Р. Рільке та яку роль відіграла у зміні світоглядних орієнтирів. Поставлена мета передбачає вирішення таких завдань:

- з'ясувати, що найбільше вразило Рільке в Україні, як ці мандрі вплинули на подальшу творчість поета, на зміни в його світогляді;

- розглянути твори, написані під впливом відвідин України, зазначивши особливості їх ідейно-художнього змісту.

Виклад основного матеріалу. Під впливом подорожей Україною Рільке написав низку віршів. Нове світовідчуження, яке він уважав «дарунком Русі», знайшло своє поетичне вираження у збірках «Книга годин» («Часослов») (1901 – 1905), «Книга образів» (1906) та збірці «Книга картин» (1902, 1906), до якої увійшли вірш «Буря» та балада «Карл XII, король шведський, мчить по Україні». На думку дослідника О. Ізарського, тема для вірша про Карла XII народилася під Полтавою, біля якоїсь невеликої станції, коли Рільке спостерігав пожежу в нічному степу й

був вражений безміром просторів [6, с. 8]. Рільке роздумує над історичною подією та образом Карла XII:

*Юный король родную страну
Покинув, дошел до Украйны.
Глубоко ненавидел он и весну,
и женского сердца тайны.
На скакуне суровом он
был, как булат, суров,
к стопам ни девушек, ни жен
он не швырял даров [15].*

Рільке переосмислює образ шведського короля та події Полтавської битви. «Часослов» складається з трьох циклів – «Книги чернечого життя», «Книги прощ» («Про паломництво») та «Книги убозтва і смерті». «Часослов» – це збірник молитов київського ченця, його роздумів, заклинань, незмінно звернених до Бога:

*Згаси мій зір – я все ж тебе знайду,
Замкни мій слух – я все ж тебе почую,
Я і без ніг до тебе домандрую,
Без уст тобі обітницю складу.
Відломиш руки – я тоді тебе
Впіймаю серцем. Наче між долонь,
А спиниш серце – мозок запульсує;
Коли ж ти вкинеш в мозок мій вогонь,
Тебе в крові палючий понесу я [1, с. 54].*

Як бачимо, ліричний герой настільки злитий з Богом, що ніхто не може позбавити його цієї єдності, похитнути його віри, навіть сам Господь. Бог є довіреною особою людини, що шукає його в нічній тиші й темряві, у смиренні та самоті. Бог у Рільке вміщує все земне буття, визначає цінність усього суцього, усьому дає життя. Він сам – життя, та чудесна і невпинна сила, яка присутня у всьому. Чи можна назвати Рільке релігійним поетом? Відповідь знаходимо у біографії: його релігійне виховання було суто формальним, і до релігії та церкви він ставився цілком байдуже. «Бог не вгорі, а внизу, не в небі, а в корінні», – так говорив поет кореспондентці Ільзі Яр у 1923 році [9, с. 146]. Це мотив багатьох творів Рільке, починаючи з «Часослова». Ліричний герой ставить Богові запитання, просить про щось, ділиться своїми роздумами [4, с. 43]. Незважаючи на те, що «Часослов» є «збіркою молитов», мова в ньому насамперед про мистецтво й поета, який пройнятий свідомістю своєї рівноправності з Богом. Поет веде з Богом бесіди, звертає його увагу на несправедливість, яка допущена у світі, на важке життя простого народу, говорить про своє ставлення до Бога:

*Моя молитва – не блюзнірство, ні,
Я з давніх книг до висновку дійшов:
З тобою ми поєднані в рідні.
Любов оддати хочу я. Любов... [1, с. 20].*

Пам'ятки давньої і самобутньої культури, які поет побачив у Києві, були частиною старої патріархально-християнської Русі, що відходила в минуле, але ще сконцентровано реально існувала в Києві, його святих місцях. Цікаво відзначити, що дії третього циклу збірки «Часослов» розгортаються в Парижі. Таким чином, автор протиставляє два світи: природній (Київ) і страхітливий (Париж).

У «Часослові» українські реалії майже не зустрічаються, їх не описано розгорнуто й виразно, навіть прямо не названо, на них лише є натяк, але

ці натяки набувають великої сугестивності. «Часослов» – це натхненне вираження, нового, органічного світовідчуття.

Таке саме схвильоване звернення до Бога звучить і у вірші «Фонтан» (збірка «Книга картин»), де автор описав роздуми ліричного героя про життя. Саме фонтан навіює цілу низку спогадів і відчуттів. А в кінці вірша ліричний герой знову думає про Бога:

*...ми поруч Бога, втраченого нами,
І лик Господен блисками ясними,
Мов промінцем шукацьких їхніх свіч,
Нам раптом осяває тїнь облич... [1, с. 13].*

У найкращій та найвідомішій збірці «Сонети до Орфея» Рільке зобразив Полтавщину, її благодатну природу, яку не міг забути [10, с. 99].

*Пане, що можу – скажи ти мені –
скласти тобі на посвяту і я?
Спогад мій давній про день навесні,
вечір в Росії, і луг, і коня...*

*Шию його в такт буянню снаги,
грубо вгамованій в прагненні мчать.
Як його крові ключі клекоплять!*

*Як він вслухається в шир навкруги!
Чує й співає, – ввімкни в круг билин
образ цей.*

Є посвятою він [1, с. 39]

Згадуючи своє перебування в Україні, автор підносить хвалу Орфею – першому у світі співцю. Орфеї – це кобзарі, бо можуть оживити людські серця, надихнути їх на добро та істину. Міфічного співця Рільке порівнює з Богом, робить уособленням всемогутності поезії та музики, символом творчої сили, яка може врятувати світ [3, с. 72]. Саме з українських степів вийшли справжні поети-лірики, подібні до Орфея:

*Всесвіт є змінний. Немов
хмари нестали:
гине довершене знов
в часу проваллі.
Попри всю змінність тривоги,
троп у безкрає,
пісня почнеться, а – вже Бог
ліру тримає.
Є невпізнанні жалі,
смерті незнана є суть,
марне бажання – збагнуть
тайни любові.
Тільки пісні на землі
Сяють, святкові [1, с. 38].*

У всіх творах, які були написані під впливом подорожей, спостерігається зв'язок з українською народною творчістю. І це не випадково. Поет цікавився фольклором, вбачав у ньому витоки творчості, вважав його тим вікном, через яке можна заглянути у глибини народної душі. Рільке писав наукові праці про слов'янську міфологію, а основним критерієм у підході до російської та української поезії вважав близькість того чи іншого поета до фольклору. (Цим пояснюється його байдуже ставлення до російських символістів, творчості Ф. Тютчева та А. Фета і, навпаки, великий інтерес до народних поетів О. Кольцова, С. Дрожжина, Т. Шевченка) [9, с. 139]. Вірші самого Рільке виділяються теж близькістю до народної творчості,

простотою та щирістю. Ще у 1897 році поет визначив своє поетичне кредо:

*Слова убогі і щоденно вжиті,
я їх люблю, непишні ці слова.
Я їх здоблю в барви розмаїті,
і радість в них пробудиться жива* [1, с. 10].

Рільке пише від душі, тому й користується загальноживаною лексикою, доступною і зрозумілою всім. У його щоденнику залишився запис: «Все те, що видиме, має ставати поезією. О, як я зрадив, коли дійшов цього висновку!» [8, с. 179].

Подорожі Україною надихнули Рільке на створення двох оповідань з українського побуту – «Пісня про Правду» та «Як старий Тимофій співав, умираючи» (1900), уміщених до «Казок про любого Бога». Цю книгу Рільке назвав скрізь гарною, а в листі до Павлини Модерзон-Бекер написав: «Маю до Вас прохання: чи не схотіли б Ви зберегти для мене цю книгу нарисів, де написано багато моїх найлюбіших рядків?» [11, с. 8].

Особливе місце у творчості Рільке посідає «Пісня про Правду». Відомо, що поет добре знав українські народні пісні, особливо захоплювався піснями про козаччину, і саме вони послужили матеріалом для написання цього твору. У центрі – проблема мистецтва і Бога. Справжнє мистецтво, на думку Рільке, наділене такою силою, що здатне підняти народ на боротьбу, а творець такої пісні є рівним Богові. В образі Остапа Вересая можна побачити риси співця Орфея, бо кобзар своїм співом зворушує душі людей, спонукає їх до боротьби за правду. Образ Остапа нав'язав Рільке реальний чернігівський кобзар – Остап Микитович Вересай (1803–1890). Він осліп 4-річною дитиною, а у 15 років пішов у науку до кобзарів. У його репертуарі були думи, побутові жартівливі пісні. Улюбленим твором Вересая стала пісня «Про правду і неправду», за виконання якої його не раз заарештовували. Саме цю пісню використав Рільке у своєму творі [2, с. 116].

*Нема в світі Правди, не знайти, немає.
Хто забуту Правду нині відшукає?
Нема в світі Правди, не знайти до скону,
Правда – під п'ятою лютого Закону.
Тепер святу Правду топтано ногами,
а вельможу Кривду поено медами.
Правдо, мати рідна, орлице крилата,
де ж той син, що прийде тебе відшукати?
Стане Бог великий йому на підмогу
і вкаже, єдиний, праведну дорогу* [13, с. 154].

Згадує автор і славних героїв України – Бульбу, Острияницю, Наливайка та стверджує своїм твором, що «на віки вічні прославилась козача вірність» [13, с. 152]. У часи, описані у творі, господарювали польські пани, і «молоді люди навколо Києва і вгору за Дніпром серйозно задумались» [13, с. 149]. Саме народна пісня допомогла їм зважитися на рішучі дії. А творець пісні, яка здатна все перевернути у житті, за думкою поета, рівний Богові. «Цей старий сам був Бог» [13, с. 153].

Список літератури:

1. Бажан М. Вибрані твори (т. 2). – К.: Вид-во ім. М. Бажана, 2004. – С. 9-40, 544-548.
2. Березіна А. Поезія молодого Рільке. – Л: ЛГУ, 1985. – С. 97-112.
3. Борецький М. Зарубіжна література ХХ ст. – Львів: Світ, 2000. – С. 72-73.
4. Борецький М. Творцем покликаний Орфей // Всесвітня література в середніх навчальних закладах. – 2000. – № 1. – С. 42-44.

Про роль пісні у житті українських селян розповідає Рільке й у творі «Як Тимофій співав, умираючи». Старий Тимофій, який отримав у спадок майстерність від батька, був талановитим виконанням народних пісень. Але коли постарів Тимофій, передати своє вміння було нікому – єдиний син втік із красунею Устиною до Києва. «Занімів Тимофій від свого горя та печалі» [14]. Нікому не хотів передати народний співець своїх творів, які жили у ньому, «як у запиленій скрипці». Лише коли його син через три роки повернувся додому, ожив старий Тимофій. І його голос, «трішки надломлений і тремтячий», передав синові всі пісні. Помер дід, коли заспівав найкращу з них. А через якийсь час син Єгор пішов по селах, щоб донести до людей силу й красу народної пісні, яку ніхто не міг слухати без сліз. Р. Рільке роздумує над значенням пісні у долі народу. Упевнений, що пісня – це справжнє багатство, це дорогий скарб, який талановитий виконавець повинен передати у спадок своїм дітям, щоб ті слухали і передавали далі, як передають «від дідів до внуків стару Біблію».

Обидві «Пісні» Р. Рільке об'єднані головною думкою, що народна пісня має для українського народу величезне значення, оскільки здатна вплинути не лише на світогляд, а й підштовхнути до суттєвих змін у житті. І доки живуть співці, близькі до Бога і схожі на Орфея, поки й живе народ. Хочеться також відзначити, що письменнику вдалося передати колорит українського села, створити відчуття, що автором цих творів є українець. Це свідчить про те, що Рільке глибоко пізнав життя українських селян з їх проблемами і стражданнями, про що майстерно розповів читачам. Полтавський дослідник О. Ізарський вважає, що саме «українські» твори поета «найбільше вражали читачів новизною колориту» [5, с. 121].

Висновки з цього дослідження. Таким чином, подорожі Росією та Україною дійсно стали для Райнера Рільке глибинним джерелом творчості. Саме під впливом українських мандрів народилася збірка «Часослов», куди ввійшли вірші-роздуми про Бога, якого поет відчув близьким до людей саме в Україні. У результаті подорожі з'явилася нова форма вірша – вірш-молитва. Відвідавши історичні місця Полтави, Рільке написав вірш «Буря» та баладу «Карл XII, король шведський, мчить по Україні», у яких передав свої роздуми про події Полтавської битви та історичних діячів Мазепу та Карла XII. Вірші, написані під впливом подорожі, свідчать про нове світовідчуття та нові грані поезії Рільке. Завдяки подорожам Україною Рільке ознайомився з народними піснями, захопився їх красою та неповторністю, дізнався про відомих кобзарів, зокрема Остапа Вересая. І хоча це була культура чужої йому країни, поет зумів дослідити цей глибинний пласт народної творчості та розгледіти в ньому духовну основу і велику силу. «Пісні» довели читачам, що Рільке вдалося відчутти і передати колорит українського життя, зрозуміти значення та роль пісні у житті українського народу.

Отже, мандрівки в Росію та в Україну дали поетові нове відчуття світу, спонукали його до пошуку органічної єдності з природою, людством, усім світом, а також до пошуку гармонії як необхідної умови життя.

5. Вовк Я. Рільке і Полтавщина // Рідний край. – 1999. – № 1. – С. 121.
6. Ізарський О. Рільке в Україні // Зарубіжна література. – 2003. – № 36. – С. 6-8.
7. Марченко Н. Рільке й Україна // Вікно в світ. – 1998. – № 3. – С. 44-60.
8. Наливайко Д. В пошуках єдності зі світом і людьми // Всесвіт. – 1973. – № 10. – С. 176-11.
9. Наливайко Д. Українські мотиви в поезії Рільке // Жовтень. – 1971. – № 10. – С. 135-147.
10. Ніколенко О. Вивчення поезії ХХ ст. в школі: Гійом Аполлінер, Райнер Марія Рільке: Посібник для вчителя. – Харків: Ранок, 2003. – С. 86-109.
11. Пеленський Є. Рільке і Україна // Зарубіжна література. – 2003. – № 36. – С. 8.
12. Проект національної концепції: [електронний ресурс: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/13508].
13. Рільке Р. Пісня про правду. – К.: Освіта (Зарубіжна література, 7 кл.). – 2007. – С. 145-155.
14. Рильке Р. Как старый Тимофей пел, умирая: [електронний ресурс: <http://www.synnegoria.com/tsvetaeva/WIN/writer/rilke/lord05a.html>].
15. Рильке Р. Карл XII, король шведський, мчить по Україні: [електронний ресурс: [http://wikilivres.info/wiki/\(Рильке/Витковский\)](http://wikilivres.info/wiki/(Рильке/Витковский))].
16. Сергиевский А. Райнер Мария Рильке в Кременчуге // Кременчуцький кур'єр. – 25 грудня 1997. – С. 13.

Белоусов Н.С., Лебедеко С.А.

Полтавський юридический інститут

Національного юридического університета імені Ярослава Мудрого

Овсяник Л.Н.

Полтавська гімназія «Здоров'є» № 14

УКРАЇНА В ТВОРЧЕСТВІ РИЛЬКЕ

Анотація

В статті досліджено вплив подорожей по Україні на австрійського письменника Райнера Рільке. Для цього проаналізовані твори поета, написані ним після візиту в Україну і в частині Полтаву. Сделана спроба обобщити враження Рільке, визначити ідейно-художественне зміст віршів цього періоду і визначити роль творчих української тематики в творчій спадщині майстра. Крім віршів йде мова про розповіді з збірки «Сказки о дорогом Боге» – «Пісня о Правде» і «Як Тимофей пел, умирая». Мета статті – відкрити сучасним читачам цікаву сторінку життя відомого австрійського письменника і визначити вплив української культури, быта на формування світогляду справжнього майстра слова.

Ключевые слова: міжлітературні зв'язи, Україна, Полтавська битва, кобзарь, фольклор, пісня, гармонія.

Bilousov M.S., Lebedenko S.O.

Poltava Law Institute

Yaroslav Mudryi National Law University

Ovsyanik L.M.

High School «Health» № 14

UKRAINE IN RILKE'S CREATIVE WORK

Summary

The article researches the ways the travel to Ukraine influenced R.M Rilke, an Austrian writer. To achieve this end the poetry created upon Rilke's visit to Ukraine, Poltava in particular, have been analyzed. An attempt at generalizing Rilke's impressions, determining the ideological and artistic content of his poetry of that period as well as establishing the role of Ukrainian-themed works in the artistic heritage of the litterateur has been undertaken. Supplementary to the poetry, the stories from the collection «Geschichten vom Lieben Gott» («Stories of God») – «The Song of Truth» and «How Old Timofei Died With a Song» have been analyzed. The purpose of the article is to unveil the interesting facts from the life of the famous Austrian writer and to assess the influence of Ukrainian culture and mode of life on the molding the outstanding penman's world view.

Keywords: cross-literary links, Ukraine, the Battle of Poltava, kobzar, folklore, song, harmony.